

NIKU Rapport 20

Lokala röster och lokala värden

En studie av Ålgårds kyrkas betydelse för icke-kyrkogångare

Wera Grahn

Grahn, Wera. 2007. Lokala röster och lokala värden. En studie av Ålgårds kyrkas betydelse för icke-kyrkogångare. – NIKU Rapport 20. 30 sider.

English title: Local voices local values. A study of values ascribed to the church of Ålgård by the non-churchgoer. – NIKU Rapport 20. 30 p. In Swedish with English abstract.

Oslo, januar 2008

NIKU Rapport 20
ISSN 1503-4895
ISBN 978-82-8101-051-2

Rettighetshaver © Copyright Stiftelsen Norsk institutt for kulturminneforskning, NIKU.
Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse.

Redaksjon: Vigdis Andersen
Rapporten er ikke trykt. Den er tilgjengelig som pdf-fil på www.niku.no

Kontaktadresse: NIKU, Storgata 2, 0155 Oslo
Postadresse: NIKU, P.O.Box 736 Sentrum, NO-0105 Oslo
Tlf: 23 35 50 00
Fax: 23 35 50 01
Internett: www.niku.no

Tilgjengelighet:	Åpen
Prosjektnummer:	1562183
Oppdragsgiver:	Norges Forskningsråd
Faglig godkjenning hos NIKU:	Grete Swensen

Sammanfattning

Hur kommer det sig att människor som sällan eller aldrig går i kyrkan plötsligt reser sig upp till kyrkans försvar när den hotas av rivning och blir en av de främsta drivkrafterna för dess bevarande? Vad betyder kyrkan för dessa människor som paradoxalt nog verkar bry sig om den fast de inte tidigare ägnat den särskilt mycket uppmärksamhet? Vilka värden tillskriver de kyrkan om det inte är kristet religiösa?

För att söka svar på dessa frågor har en undersökning genomförts i det lilla samhället Ålgård i sydvästra Norge. Här ligger en kyrka som de kyrkligt aktiva ville riva, men som en stor del av befolkningen som inte var aktivt involverade i det kyrkliga arbetet ville behålla.

Kyrkobyggnaden blir en projektionsyta för djupt existentiella betydelser, som inte nödvändigtvis har en klangbotten i en kristen religiös tro, utan av mer allmänmänsklig karaktär. Byggnaden är väsentlig för att den kulturellt länkats till stora frågor om liv och död och blivit den officiella plats där detta markerats rituellt. Däremot behöver detta inte nödvändigtvis vara knutet till kristendomen som religion.

De värden som tillskrivs kyrkan handlar på ett grundläggande plan om hur människor skapar sig själva och den plats och det samhälle de lever i. De formar sin egen, platsens och samhällets identitet genom att tillskriva omgivningen betydelser. Det här sker på olika sätt av olika individer. Sammantaget skapas en komplex väv av olika betydelser runt kyrkan som kan tas i anspråk efter behov. Kyrkan blir därmed en grundläggande del i ett kontinuerligt skapande av individerna och världarna runt omkring dem.

När kyrkan hotas av rivning, hotas inte bara själva byggnaden i sig. I detta ögonblick utsätts även individernas, platsens och lokalsamhällets identitet för ett hot riktat att rämna tillvarons kärna. I dessa postmoderna tider som ofta associeras med social fragmentering, verkar behovet öka av att kunna knyta an till något bestående och stabilt.

Abstract

Why do people that hardly ever attend at church suddenly become the forefront defenders of the church building when it is threatened to be demolished? What does the church mean to these people that paradoxically enough seems to care about the building though they previously never seem to have paid it particular attention? Which values do they assign to the church if the meaning is not based on Christian values?

To get an answer to these questions an investigation has been made in the small village of Ålgård, in the south-west of Norway. The congregation wished to demolish their church to give place to a new one, but a main part of the non active members of the church wanted to keep it.

The church building has become a symbol of profound existential meaning for the people, without necessary being founded upon a Christian religious belief. These meanings have a more universal character. The building is essential because it is linked to questions of life and death and has become the main official space in which to emphasize the importance of these moments. However, these rituals and ceremonies can be performed without explicit reference to Christianity and religion.

The values ascribed to the church deal on a fundamental level with the way people create themselves, the place and the local society they live in. They form their own identity, the identity of the specific place in the landscape as well as the identity of the local community by ascribing meaning to the surrounding world. A complex weave of values and meanings is

circling around the church building and different parts can be used by different people to create themselves. The church building in Ålgård is a basic part of continuous creation of the individual identities and their worlds.

When the existing church is threatened to be demolished and exchanged by a new one, it is not only the physical building that is threatened. At that moment the individuals, the place as well as the local communities whole identity is threatening to fall apart. In these post-modern times associated with a feeling of social fragmentation, the need to connect to something stable and long-lasting seems to increase.

Innehåll

SAMMANFATTNING	3
ABSTRACT	3
1. INLEDNING	5
1.1. Frågeställningar, material och begrepp	6
1.2. Teori och metod	6
2. BAKGRUND	7
2.1. Motståndet	8
3. INDIVIDEN	9
3.1. Rum för existentiella frågor	9
3.2. Det ceremoniella rummet	10
3.3. Den känslomässiga fristaden	12
3.4. Kontinuitet och beständighet	13
3.5. Identitetsskapande	13
4. PLATSEN	14
4.1. Kyrkan som topografiskt riktmärke	14
4.2. Det ogripbara tecknet	15
4.3. Den unika platsen	16
5. SAMHÄLLET	17
5.1. Kopplingspunkt till dem vi känt	17
5.2. Kopplingspunkt till dem vi aldrig känt	17
5.3. Symbol för det "goda" företaget	18
5.4. Tecken för arbetarklassens historia	19
5.5. Metafor för kollektiva nationella minnen	20
6. KONKLUSION	21
6.1. En plats med många rum	21
6.2. Individuell identitet	21
6.3. Platsens identitet	21
6.4. Samhällets identitet	22
6.5. Historiens betydelse	22
6.6. Det fragmenterade jaget, platsen och samhället	23
6.7. Implikationer för kulturarvsområdet	23
REFERENSER	25

1. Inledning

Förutom kyrkors religiösa värden, knyts ofta dessa byggnader till olika stil- och konsthistoriska betydelser. Vid kulturhistoriska bedömningar av skilda slag är det ofta de sistnämnda som behandlas och utgör tillsammans med byggnadens allmänna tillstånd i regel det tyngst vägande underlaget för om en byggnad är värd att bevaras och bör skyddas. Grunderna för dessa bedömningar är utformade av antikvariska experter och är sedan länge väl kända vid arbete inom kulturmiljöområdet och delas ofta grovt in i upplevelsevärden och dokumentationsvärden (se t ex Holme 2005:95; Statens kulturhistoriske eiendommer 2002:42f).

Bland dessa värden finns några som särskilt relaterar till "vanliga" människors synsätt. De brukar ofta refereras till som upplevelsevärden, till skillnad mot de positivistiskt präglade dokumentationsvärdena. Emellertid verkar dessa inte vara allmänt förekommande som skäl för fredningar när det gäller kyrkor.¹ Särskilt utforskat när det gäller kyrkor är de innebörder och betydelser som inte i första hand är explicit religiöst eller stilhistoriskt färgade,² som t ex identitetsskapande/kontinuitetsskapande värden (för mer om kriterier för värderingar se Statens kulturhistoriske eiendommer 2002:43). Detta är värden som framför allt lokalbefolkningen och inte experterna äger kunskap om. Det är dessa betydelser och innebörder som har en mening och betydelse för människor i nutid som den här undersökningen kommer att handla om.

Det som särskilt tilldragit sig mitt intresse är det engagemang och den aktivitet som utlösts hos vanliga människor när en kyrka ställts inför någon form av yttre hot som t ex hot om rivning eller vandalism.³ Då har inte sällan människor som vanligtvis inte regelbundet går i kyrkan stått upp till kyrkans försvar. Här förefaller värden komma till ytan som inte enbart handlar om religiöst eller konsthistoriskt laddade betydelser. Då har tidigare oartikulerade synvinklar möjlighet att komma fram. Kyrkan verkar i de här fallen stå för något mer, något som överskrider såväl kristendomen, kyrkan som symbol för religionen, som akademiskt skolat konstvetande.

Det här området är också intressant att undersöka närmare inte minst i ljuset av en nyligen producerad europeisk enkätundersökning som utförts av det franska kulturministeriet.⁴ Kyrkor tillsammans med museer är enligt den enkätundersökningen det som flest människor är eniga om är utmärkande för ett gemensamt europeiskt kulturarv (Franska kulturministeriet 2007: 10f). Utifrån detta resultat har en lobbygrupp redan satt likhetstecken mellan vikten av kyrkor och kristendom och undersökningen tas sedan som ett argument för att kristendomen bör skrivas in i EU:s grundläggande deklARATION (se t ex Schousboe 2007).⁵

Den här undersökningen ger emellertid andra svar på vad det är som gör att människor anser att kyrkor är viktiga beståndsdelar. Svaren ger en mer komplex och djupare kunskap som kan tillföra nyanserna till en annars väldigt grovhuggen och förenklad debatt.

¹ Att döma av genomgång av skälen för de fåtal fredningar av sakrala byggnader som gjorts av Riksantikvaren under de tio senaste åren, när det gäller identitets-/kontinuitetsskapande värden. Ofta har estetiska element lyfts upp som huvudanledning till fredning, även om andra skäl funnits. Se t ex fredningen av Jakobs kyrka i Oslo, där kyrkans betydelse för de lokala identitetsprocesserna visserligen anges i allmänna ordalag som skäl för fredning, men utan att gå närmare in på vad detta kan betyda, medan där altartavlans utförande är det som i detalj särskilt poängteras. Att det estetiska värdet tidigt haft en mycket framträdande plats vid fredningar framhålls av Anne Sætren som i sin hovedoppgave visat detta (Sætren 2002), vilket alltså verkar vara ett värde som hänger kvar. Se även Berkaak (1992) som pekar på samma tendens inom norsk fartygsförvaltning. Det förefaller vidare vara de enkelt mätbara värdena som framför allt tillskrivs betydelse, vilket ligger i linje med det moderna paradigmet som verkar vara rådande inom kulturminnesförvaltningen.

² Att döma av sökningar på Bibsys, Libris webbsök, Diva-portalen (Academic Archive On-line, www.diva-portalen.org) och Google.

³ Se t ex Olaf Aagedals artikel "Når kyrkja brenn" (2004) och artiklar i lokaltidningen Gjesdalbuen 2006–2007.

⁴ Frankrike, Tyskland, Italien, Finland och Ungern ingick i enkäten.

⁵ Artikel hämtad 2007-09-27 på www.cultures.com producerad av den Internet baserade mediaplattformen Cultures. Den är skriven av en av de två ägarna och grundarna till företaget som båda har kyrkoanknytning.

1.1. Frågeställningar, material och begrepp

I den här studien har jag alltså valt att fokusera på de betydelser som tillskrivs en kyrka av personer som inte själva är aktivt religiösa, i den bemärkelsen att de besöker kyrkan varje söndag. Två centrala frågeställningar utgör stommen i projektet:

- Vad betyder kyrkan för dessa människor? Vilka diskurser länkas kyrkan samman med?
- Hur kan dessa betydelser förstås utifrån både ett individuellt och samhälleligt perspektiv?

Som empiriskt fält har orten Ålgård i sydvästra Norge valts ut. Det är ett litet samhälle, med drygt 7 000 invånare, och ligger några mil öster om Stavanger.

Det som gör Ålgård intressant i det här sammanhanget är att det har pågått en kamp om ortens kapellkyrka, byggd 1917, ska rivas eller inte sedan mitten av 2006 och frågan är ännu inte avgjord i skrivandets stund. De som främst vill bevara den är de som inte går i kyrkan med stor regelbundenhet, medan kyrkans aktiva medlemmar och förtroendevalda arbetat för en rivning. De senare har velat ha en arbetskyrka som bättre stämmer överens med de aktiviteter som de driver. Här har röster som annars inte självklart kommer till tals gjort sig hörda i kyrkodebatter. Det här gör Ålgårds kyrka särskilt givande som empiriskt prisma att bryta frågeställningarna igenom och gjorde att jag åkte dit för att ta reda på mer om de bevekelsegrunder motståndarna mot rivningen har.

Det här är en kvalitativ studie (se t ex Kvale 1997) där intervjuer utgör stommen. Tio personer har intervjuats. Både kvinnor och män och såväl unga, medelålders som äldre personer har valts ut som informanter. Bland dessa återfinns både sådana som sedan generationer tillbaka varit knutna till Ålgård och inflyttade. Intervjuerna har varat mellan tre timmar och trettio minuter. De flesta intervjuer har ägt rum i informanternas hem, men en intervju har genomförts på mitt kontor på NIKU i Oslo och en intervju har skett på telefon. Som svensk har jag ställt frågor på mitt modersmål och informanterna har svarat på sitt. Det här kan naturligtvis ställa till problem i form av missförstånd. För att i möjligaste mån undvika sådana har jag dels ställt frågor under intervjun när språkförståelsen brustit och dels i efterhand skickat ut citat till respektive intervjuperson för godkännande. Intervjuerna har transkriberats, men på grund av projektets begränsade omfattning har de inte överförts till text i sin helhet. Däremot har en ordagrann översättning från norska till svenska gjorts av alla partier som behandlar intervjupersonernas förhållningssätt och värderingar i relation till kyrkan.

Att skriva på svenska och samtidigt försöka minimera risken för språkliga missförstånd för både norska och svenska läsare kan ibland vara en svår balansgång. I det här fallet har det svenska ordet "församling" fört med sig vanskligheter. Svenskans "församling" står för norskans "menighet". Men "menighet" på svenska betyder däremot "allmänheten" i bred bemärkelse, utan att detta nödvändigtvis knyts till kyrkan och norskans "forsamling" i religiösa sammanhang ofta används för en frikyrklig församling utanför statskyrkan. I det följande har jag på grund av dessa språkliga vanskligheter valt att använda orden "kyrkosamfund" och "kyrkliga samfundet". Det står visserligen för något som omfattar mer än både det norska begreppet "menighet" och det svenska "församling", men blir en kompromiss som förhoppningsvis blir begriplig i sitt sammanhang för både norska och svenska läsare.

1.2. Teori och metod

I den här studien har ett socialkonstruktivistiskt synsätt anlagts (se t ex Berger & Luckmann 1991, Burr 2003). Det innebär ett synsätt som utgår ifrån att kunskap, identitet och värderingar inte är något som är stabilt och givet, utan något som kontinuerligt skapas och omformas i sociala processer. Det här betyder att det i samhället hela tiden pågår en förändring och förhandling om betydelser (Laclau & Mouffe 1985, Hodge & Kress 1988).

Detta understryker att det inte finns en enda "sanning" eller en "rätt" version, utan flera diskurser som kämpar om företräde och existerar parallellt i en kultur.

Språkets och de språkligt grundade praktikernas centrala betydelse gör att diskursanalys är centralt för undersökningen (Winther Jørgensen & Phillips 2000, Laclau & Mouffe 1985). Den konkreta fysiska omgivningen får mening för människor genom språket, diskurserna. Detta gör att intervjuerna blir centrala. Människornas sätt att tala om de olika värden de tillskriver kyrkan kommer med detta synsätt att analyseras. Diskurserna blir delar av den förhandling om betydelse som ovan nämnts. Den initialt rådande – hegemoniska – diskursen – där rivning av kyrkan var det givna – mötte motdiskurser och en kamp om företräde vidtog och den tidigare hegemoniska diskursen blir inte längre nödvändigtvis den rådande. Det är alltså en del av den motdiskurs som skapats som jag här kommer att undersöka och närmare bestämt alltså den som inte har religiösa eller konst-, arkitektur eller kulturhistoriska undertoner och som framförs av "vanliga människor".⁶

2. Bakgrund

Kyrkostriden i Ålgård skulle i diskursanalytiska termer kunna förstås som en kamp mellan flera olika diskurser, som både företrädare för och emot rivningen framfört i olika sammanhang. Den rådande diskursen var från början en entydig diskurs om rivning som aktiva och förtroendevalda inom det kyrkliga samfundet⁷ och kommunen stod för och som fick spridning i samhället genom bland annat artiklar i lokaltidningen under sommaren 2006.

Kommunen hade flera år tidigare – år 2002 – beslutat att avsätta en tomt till en ny kyrka. Den avsatta tomten sammanfaller med den plats den nuvarande kyrkan står på, vilket skulle innebära att den existerande kyrkan måste rivas om planen ska kunna realiseras, även om detta inte förefaller ha problematiserats utan snarare underkommunicerats som konsekvens i de tidiga diskussionerna. De aktiva inom kyrkosamfundet har sedan kommunens beslut jobbat efter den satta planen och anlitat en arkitekt som lade fram ett förslag till ny kyrka, vilket bland annat presenterades i juni 2006 i lokaltidningen *Gjesdalbuen* och i *Stavanger Aftenblad*. Under arbetets gång har de förtroendevalda i kyrkosamfundet lagt upp till dialog och bjudit in till möten i frågan, men förefaller inte ha fått gehör hos en bredare allmänhet.

Många av orsborna kände inte närmare till kommunens plan för Ålgårds centrum och de konsekvenser detta skulle få för den nuvarande kyrkan, förrän tidningsartiklarna publicerades. Motdiskurser började så småningom ta form, först som enstaka kritiska frågor riktade personligen till de ansvariga för kyrkans skick. Var verkligen kyrkan så dålig som det påstods? Senare fick motdiskurserna en alltmer utåtriktad form ritad mot en större publik t ex i insändare till lokaltidningen, medverkande i lokala tevenyheter, bildandet av intresseföreningen *Kapellkirkens venner* och genom en underskriftskampanj vid några affärscentra i Ålgård. Fortidsminneforeningens lokalavdelning genomförde en antikvarisk värdering av kyrkan och konstaterade att argumenten om kyrkans dåliga skick inte var hållbara. Kommunen anlätade vidare Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) för att

⁶ Fokuseringen på språket inom humaniora och samhällsvetenskap har kommit att kallas den språkliga eller poststrukturaliska vändningen (se t ex Olsen 2006:85) och har på många sätt ändrat den humanistiska och samhällsvetenskapliga forskningens fokus som kan sägas ha förflyttats från materialitet till socialitet. Samtidigt har många forskare saknat en djupgående problematisering av materialiteten. Detta har tagit sig varierande uttryck (t ex Appadurai 1988 ; Miller 1987, 1998 ; Tilley 1990, 1991. Jfr även diskussionerna i *Archaeological Dialogues* 14(1) 2007 där meningsutbyte mellan olika ämnesföreträdare, som Ingold, Tilley, Knappett, Miller och Nilsson, sker). En riktning som skulle kunna vara särskilt fruktbar för kulturmiljöområdet är *Science and Technology Studies (STS)* (se t ex Latour 1987,1993; Latour & Wolgar 1979/1986; Law & Hassard 1998) I Norge utkom 2006 en doktorsavhandling med detta perspektiv på den norska kulturminnesförvaltningen (Brattli 2006), vilket ger en inblick i perspektivets potential. Detta är ett perspektiv som inorporerat många av postmodernitetens erfarenheter och därutöver utvecklat synen på materialiteten. Det här synsättet skulle inte bara kunna appliceras på synen på striden om kyrkan i Ålgård, utan även på synen på konstruktionen av kulturarv i allmänhet. Kulturarvet är inte något som i enkel mening "ligger och väntar" på att bli upptäckt, men är inte heller något som enbart existerar som föreställningar i betraktarens huvud. Kulturarv är mänskligt skapade produkter, vars gränser förhandlas och förskjuts i en pågående tätt sammanflätad process där materialitet och socialitet samspelar (jfr Barad 2007). I den här rapporten finns inte utrymme att för att utveckla och integrera det här perspektivet, men är något jag hoppas kunna komma tillbaka till i en senare artikel, med särskild utgångspunkt i Barads perspektiv. Det innebär alltså att i den här rapporten kommer fokus att ligga på det diskursiva planet.

⁷ Se sidan 8 för mer om ordvalet.

göra en grundligare undersökning, vilket resulterade i en rapport (Mydland, Grahn, Eldal 2007) som bekräftade och stärkte rivningsmotståndarnas argument.

Den tidigare hegemoniska diskursen, där rivningen av den gamla kyrkan var naturaliserad blev med detta inte längre självklar. Bit för bit adderades diskurser till varandra från olika aktörer för bevarandesidan och det är inte längre givet att rivningen verkligen kommer att sättas i verket. Till och med företrädare för motståndarsidan förefaller på senare tid ha ändrat argumenteringen, t ex genom att inte längre tala om kyrkans dåliga skick och verkar inte längre öppet vilja förespråka en rivning. Men en strid om tolkningsföreträde pågår som sagt fortfarande och frågan är inte avgjord. Det här är alltså mot den bakgrund som den här undersökningen ska förstås.

2.1. Motståndet

I dagens samhälle pågår transformationer av omgivningen ständigt. Gamla byggnader rivs och nya kommer till i deras ställe. Det är en "naturlig" del av vardagen som oftast sker utan att någon protesterar. Det är en självklar del av den tid vi lever i.

Men i fallet med Ålgårds kyrka blev det alltså annorlunda. En av de intervjuade männen som tidigare har varit politiskt aktiv uttrycker det så här:

- Men, men ... det som skedde det var ju att det blev, om inte folkstorm, så blev det ju i vart fall våldsamt många som var emot rivningen. Och det kom ju spontant från folk. Och jag måste säga det är inte många saker ... Jag har varit med i politiken några år, jag har varit politiskt aktiv./.../Men jag har aldrig varit med om en sak som engagerat så många.

Den namnunderskriftskampanj för kyrkans bevarande som pågick under två lördagar och tre vardagskvällar efter arbetstid samlade snabbt in cirka tusen underskrifter. Och enligt den opinionsundersökning som ingick som en del i NIKU:s undersökning är hela 55 procent av invånarna i Ålgård och Gjesdals kyrkosamfund emot rivning och endast 27 procent för (Mydland et al 2007: 22).⁸

Att engagemanget kunde bli så starkt bland allmänheten för ett bevarande av kyrkan i Ålgård, fastän de flesta som reagerat mot rivningshotet inte tillhör de aktiva och frekventa kyrkobesökarna, gör det intressant att ställa frågan om vad som ligger bakom en sådan reaktion. Alla intervjupersoner är medlemmar av den norska statskyrkan, men de allra flesta betonar just detta att de inte går i kyrkan annat än vid speciella tillfällen:

- Annars så är jag ingen frekvent brukare av kyrkan och går normalt på julafton och annars i förbindelse med bröllop, begravningar och dessa ceremonier då. Men jag är ingen daglig brukare, berättar en medelålders man.

För andra verkar besöken vara ännu mer utglesade:

- Ja, alltså jag går ju aldrig i kyrkan, men det skulle ju vara trist om den inte var där! säger en ung flicka under intervjun.

Kyrkan är alltså inte en regelbundet besökt plats i deras liv, utan existerar snarare i en oreflekterad, självklar bakgrund. Men trots att det inte är en plats människorna besöker regelbundet motsätter de sig en rivning. Kyrkan verkar alltså betyda något för dem och hotet om rivning förefaller att träffat djupt liggande betydelselager och värden. Vad är det för bevekelsegrunder dessa människor har som fått dem att reagera?

⁸ Detta skiljer sig kraftigt mot resultatet av den omröstning kyrkan arrangerade som skedde i kyrkan, där drygt 73 procent av de närvarande var för en rivning. Skillnaden kan förstås mot bakgrund av att de flesta som deltog i omröstningen tillhörde kyrkans aktiva medlemmar som redan tagit ställning för rivning, men att de däremot inte utgjorde ett representativt urval. Flera av de intervjuade uttrycker ett missnöje med hur omröstningen i kyrkan gick till och även en av initiativtagarna till underskriftskampanjen kan vittna om detta:

- Men så visade det sig att det var väldigt många som egentligen var villig till att skriva under och en god del som var lite arga och irriterade över att de inte hade fått lov att ge uttryck för sin mening tidigare och inte känt att kyrkomötet var rätta arenan för att gå och rösta på och menade att om man skulle ha en sådan typ av omröstning så skulle man ha gjort de i förbindelse med ett kommunval eller något sådant.

3. Individen

3.1. Rum för existentiella frågor

Flera av diskurserna kring kyrkan har anknytning till händelser som varit betydelsefulla i intervjupersonernas liv och fyllda med starka känslor. Talet behandlar skeenden där människor passerat från ett stadium till ett annat och som varit så väsentliga att det markerats rituellt i kyrkan, så som passage- eller övergångsriter (se till exempel Gennep 1981/1999; Turner 1981/1999; Muir 1997/2005:21–61).

Inte sällan är förlusten av en nära anhörig ett återkommande exempel som lyfts fram i intervjuerna. En intervjuad man har mist sin bror i tioårsåldern och kopplar självklart samman kyrkan med denna förlust. Detsamma gäller en kvinna som förlorat sin syster som barn och senare under åren ytterligare fem syskon, föräldrarna och även andra närstående. Idag är hon ensam kvar i en skara av sju syskon. Kyrkan i Ålgård blir en plats för minnen av avskedsstunder från många nära och kära.

- Och därifrån den kyrkan har jag följt tre bröder, föräldrar, en svägerska, en brorson och bästa väninnan till graven. Hon (kyrkan, *min anmärkning*) betyder något! säger den äldre kvinnan med eftertryck samtidigt som hon tittar på mig bestämt.

Ytterligare en man som tidigare i intervjun framfört ett mindre känslomässigt starkt skäl för kyrkans bevarande tar plötsligt upp förlusten av sitt barn:

- Utöver det, så har jag mist en dotter 1990 och hon är begravd där. Så det är också lite det som..., säger mannen och vänder hastigt bort blicken och jag förstår att det fortfarande efter 17 år berör honom väldigt starkt.

Själva platsen blir betydelsefull och får en sakral dimension på ett djupt personligt plan, genom att det är den plats i världen där de fysiska kvarlevorna av en nära kär fortfarande existerar. Platsen blir viktig länk mellan en obegriplig död och livet.⁹ En sakralisering – som inte nödvändigtvis bär religiösa övertoner – av platsen sker och detta gäller inte bara honom poängterar mannen:

- Ja, så det är ju lite mer på det personliga planet. Men det är ju inte bara en där. Det är ju inte bara jag. Du ser ju bara på kyrkogården där. Det är ju väldigt många som har det. Och då har du också på ett sätt ett förhållande till kyrkan som kyrkan eller hela området, med gravplatser och det.
- Blir det också en helig plats? undrar jag.
- Ja! svarar han.

Att mista en nära anhörig tillhör ofta avgörande ögonblick i livet, som skakar om och blir svåra att fullständigt greppa i sin helhet. Den ogripbara gränsen mellan liv och död blir tydlig och de existentiella frågorna blir skarpa. Att någon som helt nyss fanns levande plötsligt försvinner och inte längre finns ibland oss blir ofattbart.

Här handlar det inte bara om att alla levande tankar, tal och handlingar blir omöjliga att nå. Med döden blir personen även bokstavligt talat fysiskt osynlig och onåbar. Kroppen försvinner, först i en kista och sen ner under jorden i en grav. Den fysiska visuellt skönjbara närvaron av en kropp upphör. Det enda iakttagbara spåret på ytan är oftast en gravsten som rests som minne. Det blir en synbar länk till de materiella resterna av ett liv.

En gravsten kan liknas vid ett monument i mindre skala, en materiell lämning av ett minne av någonting som inte längre är. Den norska folkloristen Anne Eriksen har skrivit om just betydelsen av att resa monument. Genom att resa ett monument, skriver hon, blir plötsligt det

⁹ Vikten för anhöriga att ha fysisk materiell markering för avlidna att gå till tas bl a upp av Anders Gustavsson, som berör detta i förhållande till förlista sjöman på västkusten i Sverige (Gustavsson 2006:204).

förflutna närvarade i världen på nytt (Eriksen 1999:96, 155). På samma sätt kan gravstenar och kyrkogårdar förstås. Med dessa blir de döda närvarande i världen igen på ett fysiskt och påtagligt sätt. Gravstenarna blir materiella kopplingspunkter mellan då och nu, liv och död och som aktiverar och länkar sköra minnen till det förflutna.

Anne Eriksen pekar vidare även på svårigheten att få flera tolkningar av ett monument att existera samtidigt (1999:95). Det speciella med monument är att de slår fast en läsning och ofta kan konflikter utlösas vid förändring av ett minnesmärke, vilket t ex kan belysas av de oroligheter som utbröt vid flytten av den ryska minnesstatyn i Estland den 27 april 2007.¹⁰ Fysiska förändringar påverkar läsningen och förståelsen av monument.

Att förändra en plats handlar inte bara om den fysiska miljön i sig, utan också om att närvarons grammatiska sammansättning förändras och plötsligt blir svår att läsa. De nya kombinationerna uppstår när fysiska omdaningar sker och detta förändrar betydelsesammansättningen. Att göra stora ingrepp och förändringar på en plats där gravstenarna står – som att riva Ålgårds kyrka – blir ett hot mot den rådande ordningen och förståelsen av platsen. Det riskerar att skada den ömtåliga tråd av föreställd närvaro som binder samman platsen med och accentuerar sakraliserade minnen av en eller flera anhöriga. Detta är ett sätt att förstå varför vissa platser blir viktiga för individer att bevara i ett så oförändrat skick som möjligt.

3.2. Det ceremoniella rummet

Men det är inte bara sorg och saknad som sammanbinds med kyrkan, utan också glädjefyllda positivt laddade hågkomster. När jag frågar en äldre kvinna vad hon särskilt minns när det gäller Ålgårds kyrka:

- De var ju när vi gifte oss! Det var väldigt..., säger hon och tittar drömmande ut genom fönstret.

Trots många sorger och bedrövelser är kyrkan ändå särskilt minnesvärd för henne som en plats för glädje, och hennes man håller med. Han minns också barnbarnets giftermål som var något utöver det vanliga, med så mycket folk att alla inte kom in i kyrkan:

- Det är så storartat nu vet du nu! Senaste gången när dotterdottern gifte sig för ett par år sedan då var det alldeles fullt, säger han.
- Det var i Ålgård? frågar jag.
- Ja! Och det var alldeles fullt och folk utanför också.
- Så de kom inte in? undrar jag vidare.
- Nä, de kom inte in förbi dörrarna inte. Men då förstår du att det var lite extra när de stod där ute! Det var storartat det!

För honom är kyrkans storlek inte en brist, vilket varit ett bärande argument för rivningsförespråkarna t ex när det gäller julfirande och konfirmationer. Denne man ser det tvärtom som ett uttryck för en extra dimension som understryker det storslagna i händelsen. Kyrkan står också som symbol för barnens dop.

- Nej, men vi gifte oss ju där och ungarna våra är döpte där båda två.

Kyrkan blir i denna mening ett rum, en plats för skeenden som markerar avgörande förändringar i livet. De handlar om liv och glädje, men också som ovan visats om död och sorg. Det kan också handla om att gå från barn- till vuxenlivet, som konfirmationen:

- Jo, men det är ju så! Du känner dig som mer inne i vuxenlivet! säger en av de intervjuade unga kvinnorna på ett självklart sätt när betydelsen av konfirmationen kommer på tal.

¹⁰ Se t ex : <http://www.svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=62188&a=819893>

Hennes jämnåriga väninna håller med:

- Nä, men det är ett bevis på att man är nästan vuxen!

Kyrkan blir i deras ögon porten in mot vuxen världen och ceremonin blir en biljett som för dem närmare att bli vuxen. Det blir ett rum för att både själv markera och få kollektiv bekräftelse på sin mognad.

Att inte de intervjuade går i kyrkan så ofta, betyder sammanfattningsvis inte att de tycker att kyrkan kan användas till vad som helst. Tvärtom knyter de flesta an till en ganska traditionell och konservativ diskursiv förståelse av vad en kyrka är bra för:

- Ja, man ska ha dom till konfirmation. Såna där traditionella... jul och begravningar och till gudstjänster också, svarar han efter en kort paus.
- Tänker du då på att markera viktiga händelser i livet? frågar jag vidare.
- Ja, ja! Ja, det tycker jag man ska hålla på! Just det! säger han med en ton av självklarhet.

Traditioner artikuleras som viktiga att värna om och kyrkan är det rum där detta bör utföras. En annan man uttrycker det på ett liknande sätt:

- Och det är ju också en ceremoniell plats som har viktig betydelse i förhållande till ceremonier.
- Och viktiga händelser i livet? undrar jag.
- Ja, viktiga händelser i livet. Ja! Yes!

Det är inte för att skapa något nytt som önskan att bevara kyrkan finns, utan för att bibehålla något bestående som betraktas som väsentligt i livet. Kyrkan blir genom dessa högtider en samlingspunkt där de flesta i samhället markerar livsavgörande skeenden. För att fira det lilla barnets tillkomst till världen, ingången till vuxenlivet, familjebildning eller för att ta ett sista farväl av en nära anhörig, är kyrkan det självklara ceremoniella officiella rummet. Kyrkan har genom århundradena haft en stark nästan monopolliknande ställning som offentligt ceremoniellt rum för att markera sådana väsentliga skeende i livet.¹¹ Detta medför att kyrkan stärkt sin plats som den självklara föreställda platsen för gemensamhetsskapande riter. Det här kanske är särskilt tydligt i Ålgård, som saknar en alternativ profan lokal att använda vid sådana tillfällen. Kyrkan i Ålgård kan ses som en given plats och ett rum för ritualer där gemensamma kulturella värderingar iscensätts symboliskt (jfr Becker 1995:241; Singer 1972:71).

Anne Eriksen som också skrivit om riter och pekar på den enorma mängd litteratur som behandlat ämnet genom tiderna. Hon menar att även om många olika tolkningar finns, så kan riter ändå generellt karaktäriseras som sociala mellanmänskliga handlingar med starkt markerade uttryck. De står för något mer än själva handlingen i sig. Likt Becker och Singer menar även hon att de symboliserar och tangerar delar som ett samhälle och/eller grupp vill berätta om sig själv. Och dessa delar är inte vilka delar som helst, utan centrala delar, för både individen och samhället (Eriksen 1999:97–101; se även Connerton 1989:59).

Genom riterna går med andra ord individen igenom samma steg som majoriteten i lokalsamhället och förstärker med detta sin känsla av delaktig i samhället. En mall följs som passar fint in i det lokala – men även det nationella – mönstret för hur ett liv bör levas. Man bekräftar att man godtar de regler och föreskrifter som samhället anser vara de rådande. Man bekräftar med detta samtidigt sin "normalitet". Individen blir ett med både lokalsamhället och även med nationen. Det blir en dubbel officiell bekräftelse av både den egna och samhällets "normalitet". Det bekräftar att man tillhör samma föreställda gemenskap (jfr Anderson 1991/2000).

¹¹ Hemmet har dock under vissa perioder också tjänstgjort som t ex lokal för vigslar (se t ex Fataburen 1969:121–129).

3.3. Den känslomässiga fristaden

De betydelser som hittills förbundits med kyrkan i Ålgård är ofta relaterade till känslouttryck. Detta är också något som explicit uttrycks i intervjuerna. En äldre kvinna ger detta språklig form på ett särskilt tydligt sätt:

- Men du får lov till att visa känslor där! Du får lov att falla i tårar. Inte sant! Du ska inte vara tvungen att knyta dig. Det är inte nödvändigt!

Men kyrkan ger för kvinnan inte bara utrymme för sorg och gråt, utan även dess motsats, skratt och glädje

- När barnbarnet vårt gifte sig, så såg du i kyrkan de fick klappa och så log de så gott! De hade goda skratt alltså.

Flera gånger under intervjun återkommer kvinnan också till det lugn hon därtill känner när hon träder in i Ålgårds kyrka:

- Det är för att den ger mig ro! Jag får ro. Jag sätter mig ner och slappnar helt av. /.../ Men jag känner ro och det räcker för mig, säger den äldre kvinnan och hon sluter ögonen, andas ut och låter axlarna falla ner.

Kvinnan ger alltså uttryck för kyrkan som ett rum för en individuell känslomässig upplevelse med förlösande drag. Att kyrkan förbinds med intensiva känslor kan naturligtvis på ett plan förstås mot bakgrund av att det är känslomässigt starkt laddade situationer som utspelar sig i kyrkan vid de ceremoniella händelser som informanterna talar om.

På ett annat plan kan den affektiva fokuseringen också förstås i ljuset av just den här specifikt intervjuade gruppen. Eftersom de tillhör den skara som inte besöker kyrkan ofta och de därtill kommer dit framför allt vid känslomässigt starkt laddade händelser, så blir också deras förhållande till kyrkobyggnaden betydligt mer känslomässigt laddat än för dem som går i kyrkan regelbundet. Kyrkan blir för den förstnämnda gruppen ett rum för känslor.

En ytterligare fördjupning av förståelsen av den affektiva anknytningen – och särskilt kvinnans berättelse om gråten – skulle kunna göras genom en närläsning av kyrkobesöket som en passage rit. Arnold van Gennep, som ovan bara vagt refererats till, introducerade i början av 1900-talet sin teori om övergångsriter. Dessa består av tre faser: en avskiljande fas, en liminal tröskelfas och en integrationsfas (Gennep 1981/1999). Överfört till kvinnans berättelse skulle hennes inträde i kyrkan kunna ses som uttryck för att hon avskiljs från sin vardagliga kontext. I kyrkan befinner hon sig i den liminala gränshöjden, en situation där hon står utanför den vanliga tillvaron och så till sist integrationsfasen då hon lämnar kyrkan och återgår till vardagen med förnyade krafter.

Victor Turner utvecklade i slutet på 1960-talet Arnold van Genneps teorier om passage riter. För Turner var ritualerna både uttryck för kollektiva föreställningar och handlingar med potential att skapa frihet i relation till förväntningar och normer (Amundsen 2006:14). Att gråta offentligt tillhör inte vanligheterna i vårt samhälle. Det skulle strida mot gängse normer att brista ut i känslosvall i matbutiken, träningslokalen eller på biblioteket. Generellt sett existerar inte särskilt många offentliga emotionella arenor i samhället förutom kyrkorummet. Här finns ett rituellt rum för det affektiva, där det är tillåtet att bryta mot de normer och regler som råder i övriga samhället. Här får gråten plats. Genom att träda in över kyrkans tröskel förflyttar sig kvinnan in i ett rum där det blir möjligt att bryta mot de regler som annars gäller.

Turner talar också om den liminala fasen som ett stadium där individen är strukturellt osynlig (Turner 1981/1999:133). Överfört till kvinnans berättelse kan hennes öppna gråt i kyrkan ses som uttryck för att hon där kan utföra denna akt utan att någon reagerar på det som om det vore en anomali. Hennes gråt blir i kyrkorummet strukturellt osynlig. Kyrkorummet blir bildligt talat en ventil där trycket kan släppas ut, en känslomässig fristad i ett annars officiellt emotionellt dränerat samfund.

3.4. Kontinuitet och beständighet

Samtidigt som kyrkan symboliserar en plats där livsloppetets olika centrala skeenden markeras under högtidliga former, står kyrkan också för en vardagsnära kontinuitet och varaktighet. Det här gäller för såväl äldre, medelålders som unga. En man i 50 årsåldern berättar att kyrkan i Ålgård för honom är något som funnits där alltid som en fast punkt. Han är uppvuxen inte så långt från kyrkan och bor även som vuxen förhållandevis nära:

- Jag har gått förbi den kyrkan i 50 år snart och jag är ju döpt där och konfirmerad där.

Lika självklart närvarade i vardagen är den även för en annan medelålders man som också vuxit upp i Ålgård:

- Jag kör också förbi kyrkobyggnaden ganska ofta när jag ska resa till mina föräldrar eller till idrottshallen eller något sådant då. Och det är rätt och slätt ett inslag som hör till i Ålgård!

Även för de yngre informanterna symboliserar kyrkan en liknande känsla. En ung kvinna berättar hur hon passerat den varje dag på väg till skolan, att den alltid har funnits i hennes nära omgivning där hon rört sig och att hon vill ha den kvar:

- Den kyrkan har ju alltid stått där! Alltid varit där! Jag tycker det är synd att riva kyrkan för att bygga en ny vid sidan av./.../ Det är liksom mer att jag är uppvuxen runt kyrkan och jag har gått förbi den i alla år, säger hon och hennes jämnåriga väninna som bor inte så långt ifrån nickar instämmande.

Kyrkan är ett bestående ting som alltid existerat för de intervjuade. Det är just beständigheten i kyrkan som betonas, att den alltid stått där. Den verkar vara en fast punkt som självklart bör finnas kvar.

Att de intervjuade lägger en sådan vikt vid att kyrkan alltid funnits och därför bör vara kvar kan på en nivå förstås som extra väsentligt just på en plats som Ålgård där stora fysiska och demografiska förändringar skett. Ålgård har gått från att vara ett litet samhälle uppbyggt kring en ullvarufabrik till att vara en växande förstad till Stavanger. De allra flesta hus är förhållandevis nybyggda, flera nya områden planeras för utbyggnad och bara ett fåtal ålderstigna byggnader finns idag kvar. Kyrkan är en av det fåtal byggnader från äldre tid som fortfarande är synlig. Ett samhälle som genomgått stora förändringar blir det därför kanske i linje med moderniteten extra viktigt att det existerar specifika plaster som vittnar om kontinuitet, varaktighet och om tider som varit förr (jfr Berman 1982/1990).

På en annan nivå kan betoningen av kontinuitet också förstås som en existentiell längtan efter det bestående, som inte nödvändigtvis behöver ha en religiös resonansbotten, utan kan vara knuten till själva materialiteten. Kyrkan är ett fysiskt materiellt tecken som existerat i miljön både före och under informanternas livslängd och kan om den inte rivs sträcka sig även bortom de intervjuades liv. Den har funnits där så länge någon av de intervjuade minns och kanske även längre än någon av dem kommer att minnas. Dess existens har potential att överskrida längden av ett eller flera människoliv. På detta sätt kan kyrkan ses som ett fysiskt materiellt tecken för en dröm om evigheten. Med sin fysiska beständighet blir den en imaginär garanti för hoppet om ett evigt liv och en försäkran emot döden.

3.5. Identitetsskapande

De betydelser av Ålgårds kyrka som så här långt kommit fram skulle kunna sammanfattas som väsentliga delar för formandet av intervjupersonernas egna jag. En av de intervjuade männen som är uppvuxen i Ålgård ser kyrkan som en oskiljaktig del av sitt liv, identitet och historia. Platsens historia och hans historia är sammanflätad. Minnen av människor och liv blandas med kyrkan som byggnad. En äldre kvinna som också är uppvuxen i samhället uttrycker det så här:

- Alltså det är denna som betyder något för mig! säger hon bestämt. Ja, här är det riktigt! Du känner det att det här är min plats! Och jag sliter inte ut varken golv eller bänk som många av de andra. Men trots det så känner jag här! säger kvinnan och pekar på sitt hjärta.

Det är kyrkan i Ålgård och ingen annan som betyder något för henne djupt i hennes inre. Dessa båda intervjupersoner är födda på orten, men man behöver inte ha varit född i Ålgård för att tycka att det är viktigt att bevara kyrkan. En man som är inflyttad uttrycker betydelsen så här:

- Det är något med att skapa identitet! Och det är något med att ha något!

För honom handlar det varken om ett släkthistoriskt intresse för att bevara kyrkan, en naiv beundran för historien eller ett utvecklingsfientligt bevarande, utan det handlar om något på ett betydligt djupare plan. Till vardags jobbar han med planläggning av nya bostadsområden och är inte urskiljningslöst för ett bevarande av det gamla:

- Jag är verkligen positiv till ny utveckling och att det bygges nytt och moderniseras. /.../ Så jag borde säga: Riv kyrkan och bygg nytt! Men...det måste finnas något kvar som har med identitet att göra!

En annan inflyttad man beskriver sitt engagemang mot rivningen av kyrkan som ett sätt att både skapa sin egen identitet och att platsens identitet samtidigt skapas för honom genom detta:

- Ja, alltså det är ju en process med att göra detta till mitt ställe, inte sant. För du kommer hit och här känner du egentligen ingen och har ingen anknytning hit. Och ett sätt du får en anknytning det är ju när du har barn som börjar på dagis och skolan och så börjar du känna några andra föräldrar och engagerar dig i barnen och deras aktiviteter. Så det är ju ett sätt. Men, men detta (att följa kyrkostriden, *min anmärkning*) har varit väl så viktigt och värdefullt för min del för att skapa relationer och att lära om platsen för att få en känsla för stället och tillhörighet. Nu är Ålgård något helt annat än det var innan jag flyttade hit och något helt annat än första åren jag bodde här. Både genom att man blivit bekant med historien och byggnaderna och inte minst genom det har du blivit bekant med folk. Både folk som har varit motståndare och väldigt starka... som vill ha rivet den och folk som har varit mot det.

För de intervjuade så handlar kyrkan i Ålgård på många plan om att skapa en identitet och en plats i platsen, vilket är en ständigt pågående process. Dagens västerländska samhälle har karaktäriserats som ett samfund där gamla sanningar inte längre är självklart giltiga och en plats där en kollaps av tidigare stabila grupper inträffat. Detta kallas ibland det västerländska samhällets "identitetskris". Men identiteten är viktig för den placerar oss i världen och pekar på en länk mellan oss och det samhälle vi lever i (Woodward 1997:1). Att finna platser att fysiskt förankra sin identitet i, blir i det föränderliga samhälle vi lever i en allt viktigare ingrediens (Tilley 2006). I ljuset av detta kan förståelsen av kyrkobyggnadens betydelse fördjupas. För de intervjuade människorna är inte framför allt de religiösa, arkitektoniska eller konsthistoriska betydelseerna som blir väsentliga med Ålgårds kyrka, utan kyrkan blir en viktig komponent i deras kontinuerliga skapande av sin identitet. Den blir en plats att fästa en del av det egna jaget vid och en pusselbit i det kontinuerligt pågående arbetet med att förstå sig själv och sin plats i världen.

4. Platsen

4.1. Kyrkan som topografiskt riktmärke

Kyrkan i Ålgård kan också ses som uttryck för en mycket handfast topografi. Den blir ett orienteringsmärke som beskriver terrängen och med vars hjälp man hittar rätt. För

småbarnspappan som tidigare uppfattade Ålgård som vilken ort längs vägen som helst, har genom att ta del av kyrkans och ortens historia vidgat sitt perspektiv till att även gälla platsen i landskapet:

- Och genom det så har jag också fått upp ögonen för att det inte är kyrkan bara utvändigt, men hela anläggningen och belägenheten i landskapet. Liksom på den höjden och från alla platser du kommer ifrån så är det en av de byggnader du ser och lägger märke till, säger han.

Kyrkan sticker formmässigt ut i landskapet, ligger därutöver på en höjd och är en byggnad som tydligt syns på håll. För de två unga kvinnorna som bor nära kyrkan blir den en självklar utgångspunkt med förmåga att bestämma andra platser:

- Så det har varit som ett riktmärke? frågar jag.
- Mm, svarar den ena kvinnan jakande.
- När jag ska förklara var jag bor så säger jag att det är bredvid kyrkan, förtydligar den andra kvinnan. Då vet folk liksom!

Men kyrkan är inte bara som ett synkront orienteringsmärke, utan även ett diakront. Det blir ett fysiskt materiellt tecken att förstå historien utifrån:

- Jag kommer ihåg när jag ser på gamla bilder, så när du ser på bilderna så finner du några av stöttepelarna eller hållpunkterna. Och när du då ser kyrkor, så vet du ju var du är på den bilden.
- Som ett riktmärke?
- Ja. Du har en eller annan utgångspunkt för att se hur det såg ut här då. Och utifrån det så känner jag att det är viktigt.
- Kan man säga att det är ett sätt att förstå det förflutna?
- Ja!

Kyrkan fungerar för honom som ett historiskt orienteringsmärke som antingen hjälper till att översätta och läsa in förflutna landskap i nutiden eller läsa in nutiden i bilder från dåtid. Kyrkan blir alltså ett dubbelt topografiskt tecken för att orientera sig själv och andra i både nutid och dåtid.

4.2. Det ogripbara tecknet

Det är inte bara rivningsshotet, som ovan visats, som kan ses som uttryck för en oro som försvårar läsningen och känslan av närvaron av det förflutna. Förslaget till den nya kyrkan som presenterats i lokaltidningarna verkar också bli ogripbart som tecken. Särskilt representanter för den medelålders och äldre generationen verkar uppfatta det som vanskligt att fylla tecknet med ett begripligt innehåll som stämmer överens med den ursprungliga kyrkan. En äldre kvinna uttrycker det så här:

- Ett murblock, inte sant. Den har lite med en kyrka att göra när de bygger upp det. Så om de ska ha en arbetskyrka, varför ska de prompt riva den. Den är mer än god nog till oss. /.../ Nej, kyrkan betyder något för oss som är uppvuxna här.

Den nya kyrkans formspråk ger intryck av att vara som ett främmande språk som det blir svårt att utläsa en meningsfull innebörd ur. Det blir bara en anonym byggnadskoloss utan en egentlig mening för henne. Den existerande Ålgårdskyrkan däremot är ett igenkännbart tecken:

- Och så är det en kyrka! Alltså fasonen! Tornet! Det är en kyrka! förklarar hon. Och så vill de sätta upp den tegelstensklossen och så har de ett torn där de ska ringa. Det är inte en kyrka! Inte för mig!

Detsamma menar en man som ser förslaget på den nya kyrkobyggnaden som något som han inte kan identifiera sig med eller känna samhörighet med. Ytterligare en man som varit engagerad i underskriftskampanjen mot kyrkans rivning har gjort en liknande iakttagelser särskilt när det gäller äldre personers inställning till vad som ska betraktas som en kyrka:

- Men ett argument som jag märkte hos den äldre befolkningen det är att väldigt många förbinder inte moderna kyrkor med kyrkor. Alltså de förbinder kyrkorna med att de ska vara gamla, vitmålade och träbyggnader, inte sant. Så moderna arbetskyrkor, det vill de inte ha!

Den nya kyrkan tycks ha svårt att få fotfäste i många av de intervjuades föreställningsvärld. Den blir i sin utformning ett tecken tömt på innehåll. Den blir stum och intetsägande. Den nya kyrkan blir helt enkelt oläsbar. Den förefaller att skapa en ny lexikalisk och grammatisk ordning som gör betydelsen svår att greppa. Det är som om det vore ett annat språk med en helt annan symbolisk och grammatisk uppbyggnad. Det blir en främmande värld som inte ryms i flera av de intervjuades tankefär.

4.3. Den unika platsen

De gamla byggnaderna är för många av det intervjuade det som ger Ålgård en särprägel och gör platsen till något extra, som särskiljer det från vilket annat ställe som helst. Detta är det första som en man med lång anknytning till orten anger när jag frågar vad han tror det skulle betyda för bygden om kyrkan revs:

- Man tar bort mycket av identiteten i Ålgård, då det finns väldigt få gamla byggnader! Väldigt få! säger han bestämt.

Men inte bara de som har sina rötter på orten betonar detta, utan även t ex en inflyttad man som menar att Ålgårds själ skulle försvinna om kyrkan gick förlorad:

- Men byggnader som kyrkan där nere den har en historia från förr, den har legat där den ligger och varit där i nittio år. Och jag känner att de kommer att ödelägga mycket av själen i Ålgård om de river den!

Den äldre bebyggelsen skapar en unik identitet, det är både de som har anknytning till platsen sedan generationer och de som är nyinflyttade ense om. I citaten betonas – som ovan diskuterats – att det finns så väldigt få äldre byggnader kvar, vilket även fler intervjupersoner lyfter fram. En annan inflyttad man utvecklar sina tankar kring detta:

- Så det är bara några få äldre byggnader i den gamla delen av Ålgård, bland annat där biblioteket är och där kommunadministrationen ligger, kyrkan och den gamla stationsbyggnaden och lokomotivhallarna. Det är de få byggnader som är centrala, som liksom bär... som gör detta till ett ställe, som har en historia – som har historien med sig. De byggnaderna som på ett sätt är vackra i mina ögon är byggnader som i tillägg till sig själva har något av historien. Det är det som på ett sätt gör att Ålgård blir ett ställe!

Detta är ett synsätt som växt fram i takt med att han lärt känna Ålgård och historien bakom byggnaderna:

- Alltså förr så var ju Ålgård bara en plats som man körde förbi. Det var liksom längs huvudvägen och så fasader på bägge sidorna, fortsätter han.

Historien blir viktig för honom som ett led i att skapa sig en plats i världen:

- För mig är det viktigt, om man ska bo här – och nu är ju barnen så anknutna till detta ställe, så vi blir kvar här. Så det bli ju vårt hem och de blir ju ännu mer anknutna än det vi vuxna blir. Så är det liksom viktigt att ta tillvara några av de här byggnaderna som skapar ett ställe. Att tillvarata historien.

Här sammanvävs platsen, byggnader, historieskrivningen och den egna identiteten. För att bo på stället och knyta an till det är det viktigt att urskilja något av det specifika med platsen och då blir historien ett viktigt redskap.

Precis på samma sätt som det blir viktigt för individen att skapa sig en egen identitet, så verkar det vara viktigt att den plats som identiteten knyts an till inte är vilken som helst, utan en egen alldeles särskild unik – en plats som skiljer sig från mängden och som är tydligt synlig. Det alldeles särskilt unika får Ålgård genom den historia som orten har, vilket speglas i ett fåtal byggnader där kyrkan verkar ha en särställning. Att byggnader bär en historia är något som förefaller att addera värdet på dem, vilket i sin tur även laddar av sig på hela samhället. Detta gör kyrkan attraktiv som fästpunkt för projicering i den egna identitetsdannelsen och kan vara ett sätt att förstå varför det unika med platsen blir en viktig del för de intervjuade.

5. Samhället

5.1. Kopplingspunkt till dem vi känt

Kyrkan är inte bara en central del för individerna när de skapar sin personliga identitet och formar platsen till något unikt, som ovan visats. Kyrkan utgör också en länk till minnet av andra människor. Detta behöver inte nödvändigtvis vara till dem som lever idag, utan är oftast till personer som levtt på platsen tidigare, som ovan tangerats.

Den äldre kvinnan som citerades inledningsvis, som följt sina syskon, föräldrar och andra anhöriga till graven är exempel på detta och detta gäller även flera av de andra av de intervjuade. Detta är också något som tas upp av en av de yngre kvinnorna som svar på min fråga om hon har några personliga minnen från kyrkan:

- Bestefar min ligger där! svarar hon direkt.

Det är minnet av hennes föräldrars föräldrar som framkallas. Det är ett minne som kan sägas koppla ihop en generation med en annan. Minnen av människor vi känt som levat innan och/eller parallellt med oss själva får genom kyrkan ett materiellt tecken att fästas vid. På detta sätt kan kyrkan förstås som ett diakront kitt mellan olika släktled i samhället. I det här fallet handlar det om släktingar, men det kan naturligtvis lika gärna gälla andra närstående. På platsen skapas en länk mellan då och nu, mellan det som varit och det som är. Det binder samman människor som lever idag med dem som inte längre gör det och bidrar till känslan av samhällslig kontinuitet.

Individen blir på detta sätt ofta del av ett längre tidsperspektiv och ett breddat livssammanhang. Här länkas och vidgas på ett kulturellt imaginärt plan¹² individens liv samman med andra individers i tid och rum. Det skapar ett tidsperspektiv som sträcker sig längre bakåt i tiden än individens egen livslängd och formar grunden till uppfattningen om ett samhälles långvariga temporala ordning. Kyrkan blir på detta sätt en kopplingspunkt till människor vi mött som inte längre lever och ett prisma för en bakåtblickande betraktelse som stärker samhällets gemensamhetskänsla genom tiden.

5.2. Kopplingspunkt till dem vi aldrig känt

Men kyrkan står inte bara som symbol för människor vi känt, utan även för dem vi aldrig träffat. Den unga flickan tänker till exempel inte bara sin bestefar utan även på generationen innan dess, släktingar hon själv inte mött. Även de finns begravda invid kyrkan i Ålgård. En av de intervjuade männen uttrycker också betydelsen av att den yngre generationen lär känna anknytningen till dem som levtt på platsen förut, men betonar också vikten av detta för

¹² Det kulturellt imaginära är den oreflekterade bakgrund som vi tänker utifrån, som innehåller diskurser, narrativ, bilder och motiv. Här ingår både medvetna och omedvetna betydelselager. Det kulturellt imaginära kan ses som en del av ett samhälles självklara sammanhållande bakgrund. Se vidare Dawson (1994:48ff) och Grahn (2006:44, 128) för mer om det kulturellt imaginära.

dem som flyttat in till Ålgård som saknar tidigare släktförankring till platsen, en grupp han själv tillhör. Detta ser han som en viktig anledning till att bevara kyrkan:

- Det går på identitet och det att ha en förankring baköver, tidigare bakåt i historien! Och speciellt på en plats som Ålgård med stor inflyttning, så är det extra viktigt att man har en förankring bakåt. Att dagens unga kan se byggnader som har stått där före föräldrar och besteföräldrar och ännu tidigare. Och även om inte deras besteföräldrar har haft något förhållande till kyrkan – för de bor ofta i Stavanger eller något sådant – så står där likafullt något som har stått där i generationer. Det tror jag på! Jag tror det är förnuftigt! säger han bestämt.

Kyrkan kan i den här innebörden förstås som det kitt som förenar nu levande individer med människor som de själva inte mött och händelser de själva inte upplevt. Här skulle ytterligare en del i grunden till föreställningen om en lokal gemensam identitet för Ålgård kunna ses vara formulerad.

Det är en idé som har parallella kännetecken med föreställningen om hur en gemensam nationell identitet är uppbyggd. Föreställningen om nationen och nationell gemenskap bygger på att människor känner släktskap med såväl varandra, sina förfäder, som kommande generationer. Alltså både dem man träffat och dem man inte träffat (Eriksen 1999:99; Anderson 1991/2000). Detsamma verkar gälla föreställningen om lokalsamhället Ålgårds gemenskap och i det hänseendet verkar kyrkan inneha en nyckelfunktion. Kyrkan blir ett genealogiskt¹³ prisma – eller ett titthål in i historien – genom vilket ursprungsberättelser kan bli konstruerade.

5.3. Symbol för det ”goda” företaget

Men kyrkan i Ålgård är inte vilken gammal byggnad som helst, utan en väldigt speciell i det här hänseendet. Kyrkan kan, menar en annan man med rötter i Ålgård, ses som en av ett fåtal äldre byggnader som i sig rymmer en berättelse om Ålgårds hela historia och uppbyggnad runt De Forenede Ullvarefabrikker (DFU). Det här, menar han liksom mannen i förra citatet, är en skildring som de som saknar historisk förankring till platsen inte självklart känner till:

- Många av dem har kommit efter det att DFU blev om inte nedlagt – det blev nedlagt i 1994 – men de har kommit efter det att DFU var den stora arbetsgivaren. Det var under mitten och slutet av 60-talet det, då var DFU synonymt med Ålgård och de har kommit efteråt och har inte den historien tillknuten.

Han utvecklar speciellt kyrkans historiska relation till DFU:

- Jag tillhör dem som vill bevara den gamla kyrkan. Ja! Det är en symbol för Ålgård! Ålgård är grundlagt runt De Forenede Ullvarefabrikker, som blev etablerat på 1870-talet. Före det så var det fyra gårdsbruk i Ålgård och bodde nästan inget folk, men så började det bli uppbyggt och de byggde kyrka, de hade skola, de hade kök och bad och allt för de anställda. Så kyrkan blev byggd 1917 med betydligt bidrag från DFU. På så sätt har den väldigt stort historiskt värde och anknytning till Ålgård och etableringen av tätorten Ålgård. Och därför är det enligt min uppfattning helt fel att riva den!

Ytterligare en man talar ingående om fabriken historia och hur den leddes av en företagsideologi där arbetarnas levnadsvillkor i sin helhet tillfredsställdes, med bostäder, skola, affär etc. Kyrkan blev då också ännu en självklar och naturlig del för företaget att finansiera. Även en del av prästens lön och prästbostaden inklusive tömning av prästens hemlighus bekostades av DFU.

¹³ Begreppet genealogi används här med inspiration från Foucault (1983) i bemärkelse att söka ett fenomenens historiska konstruktion snarare än dess regelrätta ursprung.

I den här förståelseramen kan kyrkan ses som symbol för det lilla företaget som i sin tur kan ses som metafor för drömmen om det välfungerande översiktliga samhället. Företaget har i detta perspektiv inkorporerat många av det goda samhällets funktioner.

Precis som konstruktionen av nationella historiska händelser är konstruktionen av Ålgårds historia inte en ren och klar spegling av förfluten tid. Det är en minnets längtan som förefaller att ha skalat av flera lager av de mörka sidorna från denna tid till ett koncentrerat minnessubstrat. Kvar står en renad och transformerad längtan till en positivt färgad tid som flytt. Det är inte dammet i fabriken, det hårda arbetet, det sociala trycket och tvånget att gå i kyrkan som reflekteras i minnena, utan en ljus, ren och fin gemenskap med ”de historiska andra”.

Det blir en nostalgisk längtan till en tid när samhället var överblickbart, geografiskt begränsat, småskaligt, omtänksamt och stabilt. Det skulle kunna ses som ett uttryck för längtan tillbaka till en modern eller kanske även premodern och mer förutsägbar tid. En tid som på många sätt står i motsats till dagens sen- eller postmoderna samhälle, där förändringar sker slag i slag. Kyrkan fungerar i ljuset av detta som ett sammanhållande och stabiliserande prisma genom vilket berättelser om det förflutna kan konstrueras. Det kan bli utgångspunkt för en genealogisk tillbakablick som formar bilden av platsens historia.

5.4. Tecken för arbetarklassens historia

Om kyrkan i närmast ovanstående narrativ skulle kunna ses som uttryck för en föreställning om det omsorgsfulla företaget, som i sin tur står för bilden av det goda samhället, i miniatyr, kan samtidigt andra föreställningar länkas till kyrkan. Kyrkan kan i denna bemärkelse i all sin enkelhet ses som en markering av en alternativ historia som minner om arbetarklassens villkor och kan med detta bli en del av arbetarklassens diskurs. Detta kan, menar en man, ha varit formulerat redan så tidigt som 1917 då kyrkan byggdes:

- Vår kyrkobyggnad är ett jordnära bygge och jag menar att jag har läst att det också var intentionen. Kyrkan skulle huvudsakligen betjäna arbetarna och inte konkurrera i storlek och utformning med socknens ursprungliga huvudkyrka i Gjesdal.

Ålgård har historiskt sett inte varit ett samhälle med många rika människor som kunnat skapa monument över sig själva, vilket varit brukligt i stora städer. Kyrkan i Ålgård är inte heller något monumentalt praktbygge, utan snarare ett förhållandevis enkelt bygge enligt flera av de intervjuade och skulle därför kunna ses just som ett minnesmärke över arbetarnas liv:

- Jag har då varit inne i väldigt många kyrkor som ger en annan upplevelse i rummet invändigt än denna kyrka. Ett vackert kyrkorum som du liksom får sådana (drar in andan) ... starka känslor för att detta måste bara bevaras. Den är nog så enkel./.../ Men just något av det är faktiskt känslan för att det är en del av historien. Den verksamheten och de människor som på ett sätt strävat och engagerat sig för att få byggt detta och samlat in pengar och fått det till. Alltså det är ett viktigt värde i den måttfullheten i sig själv, sett med mina ögon. Alltså att det inte bara är byggnaden som sådan – liksom finkulturen och det – som ska tillvaratas. Alltså det är likaväl värdefull med gamla arbetarbostäder inne i gamla Stavanger att ta tillvara och det är det väl nästan ingen som är oense om att det var lönt att ta vara på det idag, även om det var några enkla arbetarbostäder. Det är den stora turistattraktionen nu. Men det var ju en debatt tillbaka på 50- och 60-talet när några bara ville riva dem. Så att tillvarata ... Just det att kyrkan är enkel och måttfull gör att de bör tillvarata några sådana kyrkor också. Det säger ju något om människorna och historien. Absolut!

Det här blir en annan historisk genealogi än den förra. Här skapas en förbindelse med kyrkans ursprung där trådarna dras till det arbetande folket, istället för till företaget. Men inte desto mindre är även detta en utvald berättelse fylld med nostalgisk längtan, men sedd ifrån

en annan sida. Istället för ett monument över en överhet, blir kyrkan här ett signum för den arbetande skötsamt strävsamma befolkningen.

Det är måttfullheten, strävsamheten och engagemanget som blir drivkrafter i denna ursprungsberättelse. Etnolog Bo G Nilsson tar i sin avhandling om arbetarklassens historia upp just konstruktionen av tidiga arbetarklassminnen. Han visar att skötsamhet och strävsamhet är något som särskilt kännetecknar dessa minnen. Det ingick som en tydlig ingrediens i typifieringen av arbetaren, som en av många typer som kom att ingå i det nationella galleriet och kan ses som ett led i en nationaliseringsprocess (Nilsson 1996:100f, 205). Även idéhistorikern Ronny Ambjörnsson lyfter fram det fokus på skötsamhet som varit en viktig del i konstruktion av arbetaren i sin bok *Den skötsamme arbetaren* (1988/1998).

Bilden av de strävsamma arbetarna verkar alltså fortfarande finna genklang i nutida berättelser om arbetarklassen, som i denna om Ålgård. Kanske är det just den mångfald av berättelser som kyrkan kan länkas till som är dess största styrka. Här kan alla finna ett perspektiv som passar in i den egna genealogiska konstruktionen.

5.5. Metafor för kollektiva nationella minnen

Ett av de första teman en äldre kvinna tar upp under intervjun har lämnats till sist. Det knyter kanske tydligare än de tidigare exemplen samman föreställningar om individen och samhället i stort – nationen – på ett tydligt sätt. Det handlar om en händelse som inträffade för mer än sextio år sedan, men som satt beständiga spår i hennes sinne och i hennes minnen kring kyrkan i Ålgård:

- Jag är döpt där. Men jag blev inte konfirmerad där för det var under kriget. Och då hade prästen vår blivit tagen av nazisterna och sänt till koncentrationsläger. Och han som var präst i Høyland han var nazist. Han hade bestämt att konfirmanderna i Gjesdal inte skulle bli konfirmerade det året. Det var 1944. Så vi kördes till Oltefal – det finns ett jättelitet kapell där – i öppna lastbilar i konfirmationsstassen. För det var en präst i Stavanger som lovade att konfirmera oss, men 14 dagar efter så blev han sänd till Tyskland. Så gick det!

Konfirmationen genomfördes alltså trots det uttalade förbudet. Men att kringgå den tyskvänlige prästens beslut att inte låta någon från orten bli konfirmerad straffade sig för Stavangerprästen som deporterades.

Platsen och kyrkobyggnaden blir på detta sätt länkad inte bara till kvinnans, hennes jämnåriga konfirmationskamraters och de två prästernas öden, utan till en större historia. En historia som handlar om nationens öde. Kyrkan sätts alltså även samman med potentiellt samhällsomstörtande handlingar riktade mot den nationella fienden. Prästernas motstånd kan i denna läsning ses som symbolhandlingar för det norska folkets kamp mot de tyska inkräktarna.

Just detta att knyta en specifik plats eller ett landskap till en nationell kamp är ett välkänt sätt att skapa och förstärka den nationella identiteten som använts i konstruktionen av nationalstaten, skriver folkloristen Anne Eriksen. Hon pekar på hur verkningsfullt detta medel varit (Eriksen 1999:47–49). Att förbinda nationellt laddade berättelser med konkreta platser och konkreta händelser är alltså en välkänd metafor i de narrativ som konstruerats i denna anda och som i kvinnans berättelse återkommer på det individuella planet.

Kyrkan i Ålgård kan utifrån denna förståelsehorisont inte bara ses som vilken kyrkobyggnad som helst, utan blir ett tecken som överskrider det lilla samhällets gränser. Den blir en del i en större historisk diskurs om nationen och blir i denna läsning en symbol för den nationella frihetskampen mot tyskarna. När historiekunskap och individuell erfarenhet knyts samman på detta sätt blir det ett kraftfullt sätt att tydliggöra och konkretisera det nationella och nationen. Det individuella blir inte bara del i de kollektiva erinringar om nationen, utan även om norskhet, d v s norska särdrag och egenskaper som inte bara uppfattas ha existerat tidigare, utan fortfarande vidhåftar detta att vara norsk idag (jfr Eriksen 1999:101 ff). I kvinnans berättelser kan karaktärsdrag som t ex motståndsvilja, uppfinningsrikedom, offervilja utläsas.

Samtidigt som nationen och det nationella förstärks genom kvinnans berättelse om kyrkan, öppnar detta narrativ också upp för möjligheten att stärka det lilla samhällets egen identitet genom samhörighet med nationen. Kvinnans berättelse kan alltså ses dubbel förstärkning av både det nationella och det lokala. De båda bekräftas och legitimeras av varandra (jfr Eriksen 1999:103).

6. Konklusion

6.1. En plats med många rum

Vad är det för diskursiva föreställningar som länkas samman med kyrkan i Ålgård och hur kan detta förstås utifrån ett individuellt och samhällligt perspektiv?

Den brittiske arkeologen Christopher Tilley har beskrivit en plats som ett geografiskt bestämt område, medan rum är det meningsinnehåll som en plats tillskrivs genom människors bruk (Tilley 1994). Denna begreppsmässiga åtskillnad har jag inte applicerat konsekvent i denna text, men det kan fungera som en sammanfattande figuration att tänka med. En plats kan alltså med detta synsätt tillerkännas många olika rum beroende på individ och en och samma individ kan dessutom samtidigt uppfatta olika rum på samma plats (jfr Eriksen 2002:196).

På ett liknande sätt kan kyrkan i Ålgård ses som en geografiskt bestämd plats med många rum. Flera rum finns likt sedimenterade och ibland parallella betydelselager i en och samma intervjuperson. Många av intervjupersonerna delar dessutom samma eller liknande rumsliga erfarenheter, vilket gör att rummen kan sägas helt eller delvis täcker varandra. Just möjligheten att tillskriva en symbol många olika meningar är det som gör den effektiv. Ju vagare den är desto mer effektiv tenderar den att vara (jfr Cohen 1994).

Utifrån intervjuerna skulle rummen kunna sägas befinna sig inom tre större betydelsefält, som alla handlar om identitetsformation på tre olika plan. Kyrkan blir metafor för en viktig del i forandet av såväl den personliga identiteten, platsens identitet som samhällets identitet. De tre betydelselagren förstärker varandra, är tätt sammanvävda och precis som de enskilda rummen delvis överlappande.

6.2. Individuell identitet

På det personliga individuella planet tilldelas kyrkan en viktig funktion som existentiellt och ceremoniellt rum. Här markeras viktiga händelser i livet, så kallade passage riter, där individuella känsloupplevelser, handlingar och erfarenheter vävs ihop till ett gemensamt existentiellt betonat flätverk som delas med många i samhället.

Kyrkan ses också som en känslomässig fristad. Kyrkan är ett av de få liminala rum som idag existerar i vårt samhälle, där gränsöverskridande handlingar som gråt kan levas ut som på vardagslivets regelmässiga arenor skulle ses som normbrytande.

Samtidigt symboliserar kyrkan i Ålgård för de intervjuade en kontinuitet och beständighet. Den uppfattas som en oföränderlig del som funnits som ett självklart inslag både före och under intervjupersonernas hela livslängd och kan förmodligen om den inte rivs existera långt efter de intervjuades levnad. Kyrkan skulle med detta kunna förstås som ett materiellt tecken för oföränderlighet och kontinuitet som kan ge hopp och näring åt drömmen om ett evigt liv.

Alla dessa ingredienser är betydelsefulla för individen för att forma sin identitet. Det handlar ofta om djupa livsavgörande skeenden för individerna, som genom kyrkan får en fysisk förankring i världen. Intervjupersonerna får en plats att häfta det egna jaget vid som utgör en viktig del i den kontinuerligt pågående processen med att förstå sig själv och sin plats i världen.

6.3. Platsens identitet

Men kyrkan blir inte bara en spegelplats för individuell utveckling, utan också ett sätt att placera Ålgård på kartan i flera bemärkelser. Kyrkan blir ett topografiskt riktmärke för att

orientera sig själv och andra i både nutid och dåtid. Den hjälper till att läsa landskapet, att förstå nuet i förflutna landskap och att förstå historien i det nutida landskapet.

Den nu existerande kyrkan är just ett tecken som alla intervjuade förstår och kan läsa. Detsamma gäller däremot inte förslaget till ny kyrka, som för en del av de intervjuade tenderar att bli ett främmande språk med en okänd grammatisk uppbyggnad som inte längre är läsbar.

Kyrkan är sammanfattningsvis det som ger orten en identitet att profilera sig med. Genom den gamla kyrkobyggnaden skiljer Ålgård ut sig bland mängden av andra ställen som man bara passerar förbi längs vägen. Det blir unikt. Det särskiljande ligger inte så mycket i själva den fysiska byggnaden som i det den signalerar. Kyrkan blir en symbol för att detta är en plats som har en historia. Historien är det som gör Ålgård unik. Och det är denna särskilda och unika historia som verkar utgöra en viktig grund för platsens identitet och ett fäste som individer gärna vill förankra sin identitet vid.

Kyrkan blir alltså såväl ett sätt för individen att skapa platsen, att skapa sig själv som att skapa en egen plats i platsen. De gemensamma handlingarna skapar och förstärker på detta sätt idén om en föreställd gemenskap (jfr Anderson 1991/2000) och artikuleras i en igenkännbar diskurs för de flesta intervjuade.

6.4. Samhällets identitet

Den här föreställda gemenskapen förstärks på många sätt genom kyrkan som fungerar som ett prisma för många olika genealogiska ursprungsberättelser. Här återfinns diskurser med raka släktberättelser som knyter en generation till en annan. Här handlar det om att stärka band som slitits av mellan människor som känt varandra, som t ex ett barnbarns relation till sina avlidna far- och morföräldrar.

Men det kan också handla om att stärka band med människor som levat på orten som man inte känt, vilket t ex gäller alla nyinflyttade som saknar egna släktband till bygden, men genom berättelserna kring kyrkan kan skapa nya band med en föreställd gemenskap med dem som levat där förr.

Men kyrkan blir prisma även för andra ursprungsberättelser, som om det goda företaget med paralleller till drömmen om ett välfungerande och gott samhälle i miniatyr. Berättelsen tangerar även diskurserna kring en längtan till ett bättre förr och en dröm om gemenskap med de historiska andra.

Här finns även en genealogi som knyter kyrkan till arbetarklassens historia. I dessa narrativ är strävsamhet och arbetsamhet viktiga ingredienser. Denna typifierade modell av arbetaren har tydliga kopplingar till tidiga diskurser kring arbetarklassen i början av förra seklet, vilka alltså även finns med mer än hundra år senare i berättelsen om kyrkan i Ålgård.

Men Ålgårds kyrka blir även projektionsyta för konkret individuell minnespraktik som knyter an till större kollektiva minneskomplex med nationalkaraktär. Den blir del i en redan väl inarbetad historisk diskurs om nationen och blir en symbol för den nationella frihetskampen mot tyskarna, men ges specifikt lokal innebörd. Nationen och lokalsamhället knyts samman genom individuell erfarenhet. I den här typen av narrativ finns även viktiga ingredienser som bildar kärnan i begreppet norskhet. En dubbel förstärkning av både det nationella och det lokala sker, som båda bekräftar och legitimerar varandra.

Kyrkan verkar alltså vara en plats med många olika rum som vart och ett rymmer genealogier av skilda slag, som förefaller kunna ge svar på frågor om såväl individen, lokalsamhället som storsamhället. Med de genealogiska ansatserna dras trådar bakåt i tiden och länkar bildas mellan historien och nutid.

6.5. Historiens betydelse

Utmärkande för berättelserna är den centrala roll som historien tilldelas. Kyrkan ses som en given spegel av historiska skeden av olika slag. Detta är något som många av de intervjuade nästan per automatik betraktar som något självklart väsentligt. För dem är historien viktig.

Att kyrkan länkas till just historien av så många informanter – och inte till något annat som ligger närmare till hands som till religionen – kan på ett mer allmänt plan förstås i ljuset av historiens alltmer växande betydelse i vårt samhälle. Just detta skriver Anne Eriksen om (1999:153f). Samtidigt som historien uppfattas som markant annorlunda mot nutid, är den likväl viktig. Vi måste känna våra rötter därför att det som har varit förr kan förklara det som är idag. Historien kan ge svar på en massa viktiga frågor om vår tid och om oss själva: Vilka vi är? Var kommer vi ifrån? Vart är vi på väg? Vad är livets mening? Hur ska vi döma om rätt och fel, ont och gott?

Dessa frågor menar Eriksen är sådana som religionen tidigare gav svar på, men som idag tagits över av historien. Det är genom den som vi kan få svar på våra existentiella frågor. Historien kan på så sätt sägas ha ersatt religionen. Den representerar idag en grundpremiss som levererar slutgiltiga förklaringar på djupare sammanhang som inte riktigt låter sig iakttas men som formar hela vår tillvaro.

Historien besitter idag en kraft som nästan inte kan undvaras. Idag kan man utan att riskera att bli betraktad som galen välja bort religionen, vilket det inte var möjligt att göra under medeltiden. Tvärtom ses den som gör egna personliga val idag som en modern människa. Det är val som uppfattas som näst intill en mänsklig rättighet. I vårt samhälle är däremot värre att vara historielös, än att vara utan religion. Den som inte vill eller känner till sin historia ses inte bara okunnig i största allmänhet, utan också ansvarslös på ett genomgripande sätt, skriver Eriksen.

Historieanknytningen av kyrkan i Ålgård är alltså del av en större diskurs kring vårt sätt att vara och skapa en platsförankrad identitet. I denna diskurs har historien övertagit religionens tidigare funktioner.

6.6. Det fragmenterade jaget, platsen och samhället

Ett av kännetecknen för den tid vi lever i är att identiteter inte längre uppfattas vara stabila, utan stadda i ständig förvandling. Frågor om både den sociala och personliga identiteten blir med detta viktiga, särskilt när dessa på ett eller annat sätt upplevs vara hotade och inte längre kan tas för givna (Tilley 2006). Begäret efter en plats att kunna finna sig själv på och förankra sig själv vid i världen blir då en viktig del för individen i sökandet efter svaret på de här identitetsfrågorna (Hannertz 1992; Tilley 2006). Platser kan alltså ha stor betydelse för de identitetsskapande processerna. Det blir ett kitt som både håller ihop det fragmenterade jaget och samhället.

I ljuset av detta resonemang kan upprördheten över hotet mot den fysiska platsen – mot kyrkan – bli mer begriplig. Hotet skulle kunna ses som riktat inte bara mot byggnaden och platsen i sig, utan även mot samhällets sociala gemenskap och mot individernas egna identiteter. Det kan med andra ord förstås som ett hot riktat mot både kärnan av individerna, platsen och den sociala samhörighetskänslan.

6.7. Implikationer för kulturarvsområdet

Den här undersökningen lyfter fram betydelser som vanligen inte artikuleras i underlagen för bedömningar och värderingar av kulturhistoriska byggnader och miljöer och är ett fält som ägnats mycket lite forskning. Undersökningar kan sägas synliggöra en del av den mångfald av betydelser och innebörder som kretsar kring fysiskt materiella delar av vårt kulturarv. De lokala värden som tillskrivs ett kulturminne som kommer till uttryck förefaller skilja sig åt från dem som vanligen verkar vara rådande vid gängse expertbedömningar av vad som är kulturhistoriskt värdefullt.

Studien visar hur tätt sammanlänkad konstruktionen av kulturminnen är med immateriella diskurser. Den fördjupar och öppnar upp förståelsen för vad identitetsskapande faktorer kan innebära och riktar strålkastarljuset mot att det inte bara handlar om den enskilde individens identitetsprocess, utan även är länkar till gemensamhetskapande samhället i vidare bemärkelse.

Det tydliggör också den sociala konstruktionen av kulturminnen och belyser hur viktigt det är att problematisera grunderna i denna process vilket har betydelse för hela kulturarvsområdet. Hittills har tillskrivning av värden i mångt och mycket varit en praktik exklusivt tillägnad experter. Det ställer frågestecknen vid många nuvarande förvaltningspraktiker, där expertkunskap verkar vara det som räknas som värdefullt. Ett sätt att göra kulturminneområdet mer angeläget för en bredare allmänhet vore att mer aktivt inkludera och synliggöra lokala värderingar i kulturminnesformerande processer.

Studien visar också att det inte finns något absolut givet och bindande samband mellan det att människors tillskriver kyrkor ett högt värde och kristenhet per se, vilket kristna lobbygrupper inom EU hävdar. Detta är en alltför enkel förståelse av kulturarvets betydelse.

Referenser

- Agedal, Olaf 2004. "Når kyrkja brenn" I: Ole Gunnar Winsnes (red.), *Tallenes tale 2003: perspektiver på statistikk og kirke*. Trondheim: Tapir.
- Amundsen, Arne Bugge 2006. Kulturhistoriske ritualstudier. I: Amundsen, Hodne & Ohrvik (red.) *Ritualer. Kulturhistoriske studier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Anderson, Benedict 1991/2000. *Den föreställda gemenskapen: reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*. Göteborg: Daidalos.
- Barad, Karen 2007. *Meeting the Universe halfway: quantum physics and the entanglement of matter and meaning*. London: Duke University Press.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas 1991. *The Social Construction of Reality*. London: Penguin.
- Berman, Marshall 1982/1990. *Allt som är fast förflyktigas. Modernism och modernitet*. Lund: Arkiv.
- Brattli, Terje 2006. *Fortid og forvaltning: en analyse av norsk kulturminneforvaltning i perioden 1990-2005, med hovedvekt på arkeologiske forhold*. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU).
- Burr, Vivien 2003. *Social constructionism*. London: Routledge.
- Cohen, Anthony 1994. *Self consciousness : an alternative anthropology of identity*. London: Routledge.
- Dawson, Graham 1994. *Soldier Heroes: British adventure, empire and the imagining of masculinities*. London: Routledge.
- Eriksen, Anne 1999. *Historie, minne og myt*. Oslo: Pax Forlag AS.
- Eriksen, Anne 2002. *Bygda vår – fra bygdebøkens verden*. I: Eriksen, Garnert & Selberg (Red.) *Historien in på livet*. Lund: Nordic Academic Press.
- Eriksen, Anne 2007. *Topografens verden. Fornminner og fortidsforståelse*. Oslo: Pax Forlag AS.
- Foucault, Michel 1983. On the genealogy of ethics: an overview of work in progress, in H.L. Dreyfus & P. Rabinow (eds.) *Michel Foucault: Beyond structuralism and Hermeneutics*. Chicago: The University of Chicago press.
- Franska kulturministeriet 2007. *Enquête sur les Européens, les patrimoines de l'Europe et le patrimoine Européen Ipsos I*. Ministère de la Culture et de la Communication. Mars 2007. Frankrike: Paris. Hämtad på Internet (20071023): <http://www.culture.gouv.fr/culture/actualites/index-labeurope.html>
- Gennep, Arnold van 1981/1999. *Rites de passage. Övergångsriter*. Oslo: Pax Forlag AS.
- Grahn, Wera 2006. *"Känn dig själf". Genus, historiekonstruktion och kulturhistoriska museirepresentationer*. Linköping: Linköpings universitet.
- Gustavsson, Anders 2006. Rituella markeringar vid momentan död i vår tid. I: Amundsen, Hodne & Ohrvik (red.) *Ritualer. Kulturhistoriske studier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hannertz, Ulf 1992. *Cultural Complexity: Studies in the Social organization of Meaning*. New York: Columbia University Press.
- Hodge, Robert & Kress, Gunter 1988. *Social semiotics*. New York: Cornell University Press.
- Ingold, Tim, 2007. Materials against materiality. I: *Archaeological Dialogues* 14(1) page 1–16.
- Knappett, Carl 2007. Materials with materiality? I: *Archaeological Dialogues* 14(1) page 20–23.

- Kvale, Steinar 1997. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal 1985. *Hegemony & socialist strategy. Towards a radical democratic politics*. New York: Verso.
- Latour, Bruno & Woolgar, Steven 1979/1986. *Laboratory life. The construction of scientific facts*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Latour, Bruno 1987. *Science in action: how to follow scientists and engineers through society*. Cambridge, Mass: Harvard Univ. Press.
- Latour, Bruno 1993. *We have never been modern*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Law, John & Hassard, John (eds) 1998. *Actor Network Theory and after*. London: Blackwell.
- Miller, Daniel 2007. Stone age or plastic age? *Archaeological Dialogues* 14(1), page 23–27.
- Mydland, Leidulf, Grahn, Wera & Eldal, Jens Christian 2007. *Ålgård kirke – kulturminneverdi och lokal verdi*. Oslo: Bygninger og omgivelser, NIKU.
- Nilsson, Björn 2007. An archaeology of material stories. Dioramas as illustration and the desire of a thingless archaeology. *Archaeological Dialogues* 14(1), page 27–30.
- Schousboe, Karen 2007. *Europeans disagree about what heritage is*. Hämtad på Internet (20070927) www.cultures.com
- Singer, Milton 1972. Search for a Great tradition in cultural Performances. I: Milton Singer, *When a Great Tradition Modernizes. An Anthropological Approach to Indian Civilization*. New York: Praeger.
- Sætren, Anne 2002. Bokføring av våre nasjonale kulturverdier. En analyse av fire bygningsfredningssaker fra Lom. I: *Dugnad* 1/2 2000, Volum 26, s 49–68.
- Tilley, Christopher 1994. *A Phenomenology of landscape. Places, Paths, and Monuments*. Oxford: Berg publishers.
- Tilley, Christopher 2006. Introduction. Identity, Place, Landscape and Heritage. I: *Journal of Material Culture*. Vol 11 , page 7–31.
- Tilley, Christopher 2007. Materiality in materials. I: *Archaeological Dialogues* 14(1), page 16–20.
- Winter Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise 2000. *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Woodward, Kathryn 1997. introduction. I: Kathryn Woodward (ed.) *Identity and Difference. Culture, Media and Identities*. London: Sage Publications Ltd.

Övrigt

- Artiklar i lokaltidningen Gjesdalbuen hösten 2006–2007 kring kyrkan i Ålgård.
- Länk till fördjupning om striden om statustriden i Estland, Sveriges television: <http://www.svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=62188&a=819893> (20070907)

NIKU publikasjonsliste / Publications

pr. 31. desember 2007

Fra 2003 avslutter NIKU tidligere serier og etablerer to nye, NIKU Rapport og NIKU Tema. Tidligere serier er Fagrapporter, Temahefter, Oppdragsmeldinger, NIKU publikasjoner og Faktaark. F.o.m. 2001 er samtlige utgivelser tilgjengelig på www.niku.no som pdf-filer.

Kontaktadresse / Publications can be bought from NIKU
Postboks 736 Sentrum, N-0105 Oslo
Tlf./Tel.: (+47) 23 35 50 00. Faks/Fax: (+47) 23 35 50 01
E-mail: kirsti.e.sundet@niku.no

Nye serier f.o.m. 2003

NIKU Rapport

- 1 Bergstadens Ziir; Røros kirke. Tilstand og tiltak. *Brønne, J.* 2003. 97 s.
- 2 «Intet forandrer seg så ofte som fortiden». Om krusifiksene i Ringebu stavkirke. *Stein, M., Bronken, I. A., Nyhlén, T., Strandskogen, K. og E. S. Tveit.* 2003. 114 s.
- 3 Den bemalte og forgylte kalvariegruppen fra 1100-tallet i Urnes stavkirke. Konservering 2001-2003. *Frøysaker, T.* 2003. 89 s.
- 4 Samiske Kirkegårder. Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Nord Troms og Finnmark. *Svestad A. og S. Barindhaug.* 2003. 15 s. **Utsolgt, kun som pdf-fil**
- 5 Alterskapet i Grip stavkirke. Et 1700-talls alterskap fra middelalderen. Konservering 2001-2003. *Olstad, T.M.* 2003. 59 s.
- 6 Hamar Cathedral ruin. Archaeological investigations 1996-1998. *Reed, Stan.* 2005. 244 s. **Utsolgt, kun som pdf-fil**
- 7 Samiske urgraver. Statusrapport med forslag til miljøovervåkingsprogram. *Myrvoll, E. R.* 2005. 37 s.
(Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 8 Lysekroner frå Nøstetangen glasverk. Dokumentasjon, vurdering av originalitet, sikring og konservering. *Bjørke, A.* 2006. 55 s.
- 9 Evaluering av digitale dokumentasjonssystemer for arkeologiske utgravninger. *Molaug, P.B., Petersén, A., Risan, T.,* 2006. 19 s.
(Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 10 Kulturminneforvaltningens og planarbeidets historie på Røros. "Kulturav og verdiskaping. Økonomiske virkninger av kulturarven på Røros". Arbeidspakke 1. *Andersen, S. og Brønne, J.* 2006. 89. s.
(Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 11 Ikonene i St. Georgs kapell, Neiden, Sør-Varanger kommune. Kontekst, motiver, teknikk og restaurering. *Norsted, T.,* 2006. 71 s.
(Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 12 Landskap og historie-GIS. Historisk landskapsanalyse i Vestre Slidre, Oppland. *Guttormsen, T. S.,* 2007. 43 s.
(Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 13 Konservering av Peter Reimers' altermalerier i Valle kirke, Lindesnes kommune i Vest-Agder. *Ford, T.-O. og Frøysaker T.* 30 s.
(Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 14..Samiske kirkegårder. Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Finnmark, Troms og Nordland. *E. R. Myrvoll.* 2007. 36 s.
(Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 15 Kulturav som kapital. En analyse av kulturavskapitalens diversitet på Røros som et grunnlag for tenkning om verdiskaping. Delprosjekt 5 i forskerprosjektet "Verdiskaping Røros". *T. S. Guttormsen, & K. Fageraas.* 2007. 105 s + vedlegg.
(Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 16 Konservering av kirkeskip. Børnes kirke, Hole kommune i Buskerud. *Smith, H.* 2007. 22 s.
(Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

17 Kulturhistoriske registreringer. Porsangermoen – Halkavarri skytefelt. S. *Barlindhaug, T. Risan & A. E. Thuestad*. 2007. 127 s. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

18 Flybåren laserskanning og registrering av kulturminner i skog. Fase 2. *Risbøl, Ole, Gjertsen, Arnt Kristian, og Kjetil Skare*. 2007. 33 s. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

19 Kulturminneverdier i by mellom bevaring og byutvikling. Et kunnskapsgrunnlag. *Omland, Atle, Berg, Sveinung Krokann, Mehren, Anette og Eldal, Jens Christian*. 2007. 59 s. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

NIKU Tema

1 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Eidskog kommune, Hedmark 2002. *Sollund, M.-L.* 2003. 20 s.

2 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Saltdal kommune, Nordland 2002. *Barlindhaug, S. og Holm-Olsen, I.M.* 2003. 22 s.

3 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sandnes kommune, Rogaland 2002. *Haavaldsen, P.* 2003. 16 s.

4 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skjåk kommune, Oppland 2002. *Binns, K.S.* 2003. 22 s.

5 NIKU strategiske instituttprogram 2001-2006. Verneideologi. NIKU-seminar 4. februar og 25. april 2002. *Seip, E. (red.)* 2003. 77 s.

6 Bevaring av samlingane ved fem statlege museer. Undersøkingar utført for Riksrevisjonen *Bjørke, A.* 2003. 95 s.

7 På vandring i fortiden. Mennesker og landskap i Gråfjell gjennom 10 000 år. *Amundsen, H. R., Risbøl, O. & K. Skare (red.)* 2003. 112 s. **Utsolgt, kun pdf-fil**

8 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Børnlo kommune, Hordaland, 2003. *Binns, K.S.* 2005. 20 s.

9 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Horten kommune, Vestfold, 2003. *Sollund, M.-L.* 2004. 17 s.

10 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Lillesand kommune, Aust-Agder, 2003. *Sollund, M.-L.* 2004. 20 s.

11 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sortland kommune, Nordland, 2003. *Holm-Olsen, I.M.* 2004. 17 s.

12 Landskap under press – Urbanisering og kulturminnevern. En studie med eksempler fra Nannestad og Stavanger. 2004. *Swensen, G, Jerpåsen, G, Skogheim, R., Saglie, I-L, Guttormsen, T. S.* 95 s.

13 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sarpsborg kommune, Østfold, 2004. *Sollund, M.-L. Bøe.* 2005. 29 s.

14 Fra vernesone til risikosone. Studier i middelalderbyene Bergen og Tønsbergs randsoner. *Nordeide, S. Walaker (red.)* 76 s.

15 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skien kommune, Telemark 2005. *Sollund, M.-L. Bøe* 24 s.

16 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Grong kommune, Nord-Trøndelag 2005. *Sollund, M.-L. Bøe* 26 s.

17 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Tromsø kommune, Troms 2005. *Holm-Olsen, I. M.* 22 s.

18 Kultur – minner og miljøer. Strategiske instituttprogrammer 2001-2005. *Red. Egenberg I.M., Skar B. og Swensen, G* 2006. 354 s.

19 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Fræna kommune, Møre og Romsdal, 2006. *Sollund, M.-L.* 2007. 19 s.

20 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Nord-Aurdal kommune, Oppland, 2006. *Sollund, M.-L.* 2007. 21 s.

Annet

Kulturminner – en ressurs i tiden (Jubileumsbok – NIKU 10 år). *Red. C.Paludan-Müller & G. Gundhus, G.* 2005. 184 s.